

MĀKSLĪGAIS INTELEKTS UN NĀKOTNES REGULĒJUMA DILEMMA

ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND FUTURE REGULATORY DILEMMA

Ritvars Purmalis, Mg. iur.

Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes doktorants

Summary

Digital innovations such as artificial intelligence systems, although limited in their current operational capacity, can be considered to be part of our daily life. Various ways in which these systems are implemented into day-to-day aspects directly affect not only the further development of the industrial sector but the society as a whole. The purpose of this article is to provide a brief insight into the current situation and the various initiatives of the European Union institutions in relation to the methodology for the application of civil liability in the case of damage caused by artificial intelligence systems, as well as to assess the content of future regulatory framework that has been published by the European Parliament, with whom it is intended to establish a common methodology throughout the European Union for the application of civil liability regime, if the damage is caused by artificial intelligence systems.

Atslēgvārdi: mākslīgais intelekts, vainojamības modelis, stingrā atbildība, kaitējums, saprātīga persona.

Keywords: artificial intelligence, fault-based liability, strict liability, damage, reasonable person.

Ievads

Neapšaubāmi var apgalvot, ka tādas digitālās inovācijas kā mākslīgā intelekta vadītas sistēmas, kaut arī limitētā darbības kapacitātē, tomēr ir uzskatāmas par daļu no mūsu ikdienas. Minēto sistēmu lietošana jau šobrīd ietekmē vairākus ar sabiedrību un rūpniecības nozari saistītus aspektus, kā piemēru var minēt mākslīgā intelekta vadītu sistēmu lietošanu zinātnes attīstības veicināšanā un veselības aprūpes pilnveidē,¹ kā arī infekciozu slimību paveidu atklāšanā.² Var

¹ Sk., piemēram: Perc M., Ozer, M., Hojnik, J. Social and juristic challenges of artificial intelligence. *Palgrave Communications* 5, article number: 61, 2019. Pieejams: <https://www.nature.com/articles/s41599-019-0278-x> [aplūkots 07.03.2021.].

² Yang Z., Bogdan P., Nazarian S. An in silico deep learning approach to multi-epitope vaccine design: a SARS-CoV-2 case study. *Scientific Reports*, 11, article number: 3238, 2021. Pieejams: <https://www.nature.com/articles/s41598-021-81749-9> [aplūkots 18.02.2021.]; sk. arī: Malone B., Simovski B., Moliné C. Artificial intelligence predicts the immunogenic landscape of SARS-CoV-2 leading to universal blueprints for vaccine designs. *Scientific Reports*, 10, article number: 22375, 2020. Pieejams: <https://www.nature.com/articles/s41598-021-81749-9>

piekrist viedoklim, ka laika gaitā mākslīgā intelekta vadītas sistēmas kļūs par tikpat ierastu parādību kā internets vai plašsaziņas līdzekļi.³ Tomēr bez ievēribas nevar atstāt iespējamus kaitējuma nodarīšanas riskus, ko tikpat labi varētu radīt kļūdaina informācijas apstrāde un nevis tas, vai minētās sistēmas darbība netieši ir bijusi pakļauta konkrētas personas kontrolei. Minētais savukārt ir bijis pamats tam, lai relatīvi ilgstošā laika posmā Eiropas Savienības institūcijas pārvērtētu ar civiltiesiskās atbildības piemērošanu saistītus aspektus, kā arī to, kurš no civiltiesiskās atbildības modeļiem – vainojamības modelis vai stingrā atbildība – būtu uzskatāms par atbilstošu, lai korekti adresētu civiltiesiskās atbildības pie-saisti konkrētai personai gadījumā, ja kaitējumu ir nodarījusi mākslīgā intelekta vadīta sistēma.

Raksta mērķis ir sniegt vērtējumu par Eiropas Parlamenta publicētā iespējamā nākotnes regulējuma priekšlikuma saturu, ar kuru ir paredzēts visā Eiropas Savie-nībā noteikt vienotu civiltiesiskās atbildības piemērošanas metodiku mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarīta kaitējuma gadījumā, kā arī atbildēt uz jautā-jumu, vai iespējamā nākotnes regulējuma priekšlikuma saturs būtu pilnveidojams. Raksta mērķa sasniegšanai izmantoti Eiropas Savienības institūciju politikas plānošanas dokumenti, tiesību doktrīnā paustās atziņas, kā arī autora personiskā arhīva materiāli. Rakstā lietota analītiskā, salīdzinošā un dedukcijas metode.

Pašreizējās situācijas raksturojums

Pašreizējās situācijas kontekstā norādāms, ka 21. gadsimta atklājumi mākslīgā intelekta vadītu sistēmu jomā veicina minēto sistēmu spēju pieņemt patstāvīgus, iepriekš neparedzamus lēmumus bez citas personas iesaistes.⁴ Tomēr, neskatoties uz mākslīgā intelekta vadītu sistēmu darbības specifikas rezultātā radītajiem izaicinājumiem civiltiesiskās atbildības piemērošanas iespējamībā,⁵ no publiskajā telpā pieejamās informācijas neizriet, ka Eiropas Savienības dalībvalstis būtu izstrādājušas īpašu civiltiesiskās atbildības regulējumu vai arī pilnveidojušas (pielāgojušas) esošo nacionālā regulējuma ietvaru attiecībā uz civiltiesiskās atbildības piemērošanas metodiku mākslīgā intelekta nodarīta kaitējuma gadījumā. Vienlaikus, kaut gan netiek apšaubīts tas, ka arī rūpīgi

com/articles/s41598-020-78758-5 [aplūkots 18.02.2021.]. Tāpat arī ar *Exscalate* platformas starpniecību tiek nodrošināts, ka virtuālas sijājošās diagnostikas jeb skrīninga rezultātā vienā sekundē tiek apstrādāts ievērojams informācijas kopums, tādējādi paātrinot laboratorisko pētījumu termiņus medikamentu iz-strādei cīņā pret Covid-19. Turklāt minētā *Exscalate* platforma jau vēsturiski tika izmantota, lai atrastu nepieciešamos medikamentu savienojumus cīņā pret Zikas vīrusu. Pieejams: <https://www.exscalate4cov.eu/> [aplūkots 27.02.2021.]; sk. sīkāk: European Commission. Second European AI Alliance Assembly: Event Report. Brussels, 2020, p. 10. Pieejams: <https://futurium.ec.europa.eu/en/european-ai-alliance/document/2nd-european-ai-alliance-assembly-event-report> [aplūkots 27.02.2021.].

³ Sk.: Haenlein M., Kaplan A. A Brief History of Artificial Intelligence: On the Past, Present, and Future of Artificial Intelligence. *California Management Review*, Vol. 61, No. 4, 2019, p. 9. Pieejams: <https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0008125619864925?journalCode=cmra> [aplūkots 28.02.2021.].

⁴ Sk. sīkāk: Kārklīņš J., Purmalis R. Mākslīgais intelekts un civiltiesiskā atbildība. Grām.: Starptautisko un Eiropas Savienības tiesību piemērošana nacionālajās tiesās. Latvijas Universitātes 68. starptautiskās zinātniskās konferences rakstu krājums. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2020, 245. lpp.

⁵ Sk., piemēram: European Commission. Liability for Artificial Intelligence and other emerging digital technologies. Report from the Expert Group on Liability and New Technologies – New Technologies Formation. 2019, pp. 15–30. Pieejams: <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupMeetingDoc&docid=36608> [aplūkots 07.04.2021.].

darbības vai bezdarbības atbilstība minētajam “saprātīgas personas standartam”, bet gan jāpārliecinās, vai nav konstatējami normatīvajos aktos noteikti attaisnojuma pamati civiltiesiskās atbildības nepiemērošanai.¹⁴ Saistībā ar minēto varētu uzdot provokatīvu jautājumu – kuras pienākumu uzliekošās tiesību normas vai kādi normatīvajos aktos noteiktie attaisnojuma pamati būtu attiecināmi uz attiecīgo kategoriju lietām?

Kā to pamatoti atzinis profesors *Dr. iur.* Jānis Kārklīņš intervijā ar raksta autoru, tad “civiltiesiskās atbildības noteikšana vainojamības modelī būtībā nav piemērota konkrētas personas atbildības noteikšanai par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarītu kaitējumu citai personai [...] minētais galvenokārt ir saistāms ar apsvērumu, ka mākslīgā intelekta vadīta sistēma tās darbībā ir atzīstama par patstāvīgu objektu, kas vienlaikus var būt tikpat neprognozējama kā tiesību subjekts [...] turklāt bez ievēribas nevar atstāt to, ka vainojamības modelī civiltiesiskās atbildības piesaiste konkrētai personai ir konstruēta tādējādi, ka piemērojamās civiltiesiskās atbildības apmēru ietekmē katras personas spējas modelēt mūsdienu sabiedrībā nepieciešamā “rūpības standarta” tvērumu katrā konkrētajā dzīves situācijā”¹⁵. Savukārt docents *Dr. iur.* Erlens Kalniņš intervijā ar autoru paudis viedokli, ka “konkrētas personas civiltiesisko atbildību par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarītu kaitējumu trešajai personai būtu jāizvērtē nevis vainojamības modelī, bet gan civiltiesiskās zināmajā stingrās atbildības modelī, ko savukārt pamato apsvērumi, ka mākslīgā intelekta vadītas sistēmas spēja funkcionēt autonomi jau pēc noklusējuma ierobežo tās operatora spēju īstenot kontroli, līdzīgi kā tas ir paaugstinātas bīstamības avota gadījumā”¹⁶.

Norādāms, ka iepriekš citētie viedokļi vairāk vai mazāk saskan ar šobrīd pastāvošo Eiropas Savienības institūciju redzējumu par primāro veidu, kādā būtu nepieciešams izvērtēt konkrētas personas civiltiesiskās atbildības apmēru, ja tas ir saistīts ar mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarītu kaitējumu. Vienlaikus arī, autora ieskatā, attiecīgo kategoriju lietās ar civiltiesiskās atbildības piemērošanu saistītie jautājumi būtu izvērtējami stingrās atbildības modelī, tādējādi civiltiesisko atbildību piemērojot gadījumā, ja ir konstatējama mākslīgā intelekta vadītai sistēmai raksturīgā riska materializēšanās, kas ir atzīstams par cēloni nodarītajam kaitējumam, un nevis, piemēram, mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatora rīcības neatbilstība saprātīgas personas standartam. Turklāt bez ievēribas nevar atstāt to, ka mākslīgā intelekta vadītu sistēmu iespējama ekspluatēšana, piemēram, transporta, medicīnas vai enerģētikas nozarē, pēc būtības ir saistāma ar paaugstinātu bīstamību citām personām.

Jāņem vērā, ka vēsturiski īpaša regulējuma nepieciešamība galvenokārt tika pamatota ar Eiropas Komisijas secinājumu par turpmākajām mākslīgā intelekta nozares attīstības tendencēm un potenciālajiem ieguvumiem sabiedrības interesēs.¹⁷ Minētais savukārt ir rezultējies ne tikai ar dažādiem Eiropas Komisijas

¹⁴ Kārklīņš J. Idea of Strict Liability in Private Law. LU žurnāls “Juridiskā zinātne”, Nr. 10. Rīga: LU, 2017, p. 182.

¹⁵ Autora intervija ar profesoru *Dr. iur.* Jāni Kārklīņu. Rīgā, 20.11.2020. No autora personiskā arhīva.

¹⁶ Autora intervija ar docentu *Dr. iur.* Erlenu Kalniņu. Rīgā, 26.11.2020. No autora personiskā arhīva.

¹⁷ Sk. sīkāk: European Commission. Artificial Intelligence for Europe: COM(2018)237. Brussels, 2018. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/communication-artificial-intelligence-europe> [aplūkots 20.02.2021.]; sk. arī: European Commission. On Artificial Intelligence – A European approach to excellence and trust: COM(2020)65. Brussels, 2020. Pieejams: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-white-paper-artificial-intelligence-feb2020_en.pdf [aplūkots 20.02.2021.].

ierosinājumiem turpmāku investīciju piesaistei¹⁸ un vadlīnijām uzticamu mākslīgā intelekta vadītu sistēmu izstrādei,¹⁹ bet arī ar secinājumu par to, ka esošie civiltiesiskās atbildības modeļi mākslīgā intelekta vadītu sistēmu kategoriju lietās ir pilnveidojami.²⁰

Pēdējos trīs gados apzinātā problemātika ir bijusi pamats 2020. gada izskaņā publicētam Eiropas Parlamenta ziņojumam par mākslīgā intelekta vadītām sistēmām piemērojamo civiltiesiskās atbildības režīmu (“Priekšlikums”),²¹ uz kura pamata pārskatāmā periodā nākotnē regulas veidā ir paredzēts noteikt vienotu civiltiesiskās atbildības piemērošanas metodiku, ja kaitējumu ir radījusi mākslīgā intelekta vadīta sistēma. Vienlaikus, lai arī līdz 2021. gada pirmā ceturkšņa beigām Eiropas Komisijai ir jānāk klajā ar iespējamiem Priekšlikuma papildinājumiem, pieņemams, ka tie saturiskā ziņā ievērojami nemainīs šobrīd publicēto Priekšlikuma redakciju.

Iespējamā regulējuma saturs

Pirms pievērsties turpmākam Priekšlikuma saturiskajam izvērtējumam, autors uzskata par lietderīgu pavisam īsi pakavēties pie jēdziena “mākslīgais intelekts” izpratnes. Skaidrības nolūkos norādāms, ka mākslīgā intelekta jēdziens var tikt saistīts ar vairākām nozīmēm, jo no tā definēšanas pirmsākumiem, kas aizsākās 20. gadsimta otrajā pusē, ar minēto jēdzienu šobrīd apzīmē ne tikai datorzinātnes apakšnozari, kurā tiek pētīta intelektuālas uzvedības automatizācijas iespējamība, izmantojot datorprogrammas,²² bet arī noteikta veida datorizētas sistēmas, kuras to autonomā darbībā var sasniegt noteiktu mērķi bez citas personas iesaistes.²³ Turpmāk rakstā jēdziens “mākslīgais intelekts” tiks attiecināts uz noteikta veida datorizētām sistēmām, ar kuru ekspluatēšanu saistītos civiltiesiskās atbildības piemērošanas jautājumus ir paredzēts regulēt ar Priekšlikuma noteikumu starpniecību.

Svarīgi minēt, ka saskaņā ar Priekšlikuma noteikumiem iespējamais nākotnes regulējums nebūs attiecināms uz ikvienu datorizētu sistēmu, kuras pamatdarbība

¹⁸ Sk. sīkāk: European Commission. Policy and investment recommendations for trustworthy AI. Brussels, 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/policy-and-investment-recommendations-trustworthy-artificial-intelligence> [aplūkots 20.02.2021.].

¹⁹ Sk. sīkāk: European Commission. Ethics guidelines for trustworthy AI. Brussels, 2019. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai> [aplūkots 20.02.2021.]; sk. arī: European Commission. The assessment list for trustworthy artificial intelligence. Brussels, 2020. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/assessment-list-trustworthy-artificial-intelligence-altai-self-assessment> [aplūkots 20.02.2021.].

²⁰ European Commission. Liability for emerging digital technologies: SWD(2018)137. Brussels, 2018. Pieejams: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/european-commission-staff-working-document-liability-emerging-digital-technologies> [aplūkots 20.02.2021.].

²¹ European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 20.02.2021.].

²² Nacionālā enciklopēdija. Mākslīgais intelekts. Pieejams: <https://enciklopedija.lv/skirklis/24447-m%C4%81ksl%C4%ABgais-intelekts> [aplūkots 06.04.2021.]; sk. arī: Smith C., McGuire B., Huang T. The History of Artificial Intelligence. University of Washington, 2006, p. 4. Pieejams: <https://courses.cs.washington.edu/courses/csep590/06au/projects/history-ai.pdf> [aplūkots 06.04.2021.].

²³ European Commission. Communication from the Commission: Artificial Intelligence from Europe. Brussels, 2018, p. 1. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018D0C237&from=EN> [aplūkots 06.04.2021.].

saistāma ar zināmu autonomijas pakāpi. Priekšlikuma preambulas apsvērumi visnotaļ skaidri noteic, ka tādi jēdzieni kā “automatizētu lēmumu pieņemšana” un “mākslīgais intelekts” ir savstarpēji nošķirami, jo automatizētu lēmumu pieņemšana ir saistīta ar to, ka lietotājs jau sākotnēji pilnībā vai daļēji deleģē lēmumu pieņemšanas iespējamību datorizētai sistēmai, kura konkrēto darbību izpilda saskaņā ar jau pastāvošiem “lēmumu pieņemšanas modeļiem”.²⁴ Tādējādi, lai arī automatizēta lēmumu pieņemšana ir saistāma ar zināmu autonomiju, iespējamais iznākums ir atkarīgs no jau pastāvošiem lēmumu pieņemšanas modeļiem, kas savukārt minētos jēdzienus liedz atzīt par sinonīmiem. Mākslīgā intelekta vadītas sistēmas gadījumā situācija ir citāda, jo mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbība nav aprobežojama ar konkrētu “lēmumu pieņemšanas modeli”, bet gan ar mašīnmācības (*machine-learning* – angļu val.) jeb pašmācības ceļā iegūto un apstrādāto informācijas kopumu.

Vienlaikus arī juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, ka jēdzienu “mākslīgais intelekts” būtu pamatoti attiecināt uz cilvēka radītām sistēmām, kuru autonomā darbība var tikt patstāvīgi mainīta un pilnībā atšķirties no tās sākotnējā algoritma uzbūves, un rezultātā šī cilvēka intelektam līdzīgā sistēma mašīnmācības ceļā ir spējīga pieņemt patstāvīgus, iepriekš neparedzamus lēmumus bez citas personas iesaistes vairākos savstarpēji nesaistītos uzdevumu laukos.²⁵ Jāņem vērā, ka šāds minētā jēdziena skaidrojums vismaz pagaidām ir atzīstams par atbilstošu Priekšlikuma 3. panta (a) punktā noteiktajam “mākslīgā intelekta” skaidrojumam. Saskaņā ar to par mākslīgā intelekta vadītu sistēmu ir atzīstama tāda sistēma, “[...] kuras pamatā ir programmatūra vai kura ir iestrādāta ierīcēs un kuras uzvedība imitē intelektu, *inter alia*, vācot un apstrādājot datus, analizējot un interpretējot apkārtējo vidi un veicot darbības ar zināmu autonomijas pakāpi, lai sasniegtu konkrētus mērķus”. Tādējādi secināms, ka Priekšlikuma noteikumus ir paredzēts attiecināt nevis uz ikvienu datorizētu sistēmu, kuras darbībā ir konstatējama zināma autonomijas pakāpe, bet gan vienīgi uz tādām datorizētām sistēmām, kuru darbība ir spējīga imitēt cilvēka intelektu, tādējādi iespējamā lēmuma saturu jebkādā veidā neaprobežojot ar jau sākotnēji noteiktu lēmumu pieņemšanas modeli, kas savukārt noteiktu, kādā veidā iegūtā un apstrādātā informācija ir interpretējama.

Vienlaikus, apzinoties ar Priekšlikumu piedāvātā iespējamā regulējuma tvērumu, būtiski minēt, ka atbilstoši Priekšlikuma noteikumiem civiltiesiskā atbildība par mākslīgā intelekta vadītas sistēmas nodarītu kaitējumu trešajai personai būs izvērtējama gan vainojamības modeļi, gan stingrās atbildības modeļi. Vienīgais kritērijs, lai nošķirtu, kurš no minētajiem civiltiesiskās atbildības modeļiem ir piemērojams iespējama kaitējuma gadījumā, ir mākslīgā intelekta vadītas sistēmas “risika” kategorija, kuru rada tās lietošana.²⁶ Citiem vārdiem, saskaņā ar Priekšlikuma noteikumiem ir paredzēts, ka “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatoru civiltiesiskā atbildība būtu izvērtējama ar stingrās atbildības modeļa starpniecību, savukārt tādu mākslīgā intelekta vadītu

²⁴ European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020, recital (G). Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 20.02.2021.].

²⁵ Sk. sīkāk: Kārklīņš J., Purmalis R. 2020, 245. lpp.

²⁶ European Parliament. Report with recommendations to the Commission on a civil liability regime for artificial intelligence: 2020/2014(INL). Brussels, 2020, recital 14. Pieejams: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-9-2020-0178_EN.html [aplūkots 20.02.2021.].

sistēmu operatoru civiltiesiskā atbildība, kas neietilpst minētajā “augsta” riska kategorijā, – ar vainojamības modeļa starpniecību. Ja mēs raugāmies uz Priekšlikuma 15. apsvērumu, tad varam secināt, ka “augsts” risks ir konstatējams tad, ja mākslīgā intelekta vadītas sistēmas “autonomajai darbībai piemīt ievērojams potenciāls radīt kaitējumu vienai vai vairākām personām tādā veidā, kas ir nejaušs un pārsniedz to, ko varētu pamatoti sagaidīt”. Līdz ar to, ja mākslīgā intelekta vadītas sistēmas ekspluatēšanā var konstatēt ievērojamu kaitējuma nodarīšanas potenciālu, kas turklāt ir nejaušs un objektīvi neparedzams, mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatora civiltiesiskā atbildība ir izvērtējama stingrās atbildības ietvaros.

Minētā kontekstā norādāms, ka hipotētiski liela daļa mākslīgā intelekta vadītu sistēmu var radīt kaitējumu “vienai vai vairākām personām” veidā, kas turklāt “ir nejaušs un pārsniedz to, ko varētu pamatoti sagaidīt”. Tādēļ, autora ieskatā, minēto kritēriju būtu lietderīgi papildināt, nosakot, ka “augsta” riska kritērijs ir konstatējams ikvienā dzīves situācijā, ja mākslīgā intelekta vadīta sistēma tiek ekspluatēta stratēģiski svarīgās, piemēram, medicīnas, transporta, enerģētikas u. c., nozarēs. Šādas pieejas rezultātā jau priekšlaicīgi varētu nodrošināt, ka tiktu izslēgtas (vai ievērojami minimizētas) diskusijas par to, vai un cik ļoti kādas mākslīgā intelekta vadītas sistēmas ekspluatēšana ir saistāma ar jau minēto “augsta” riska pazīmi.

Tāpat, kā to paredz Priekšlikuma 4. panta 4. punkts, ikvienai “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītai sistēmai būs jābūt spējā esošai civiltiesiskās atbildības apdrošināšanas polisei. Ir pavisam skaidrs, ka tādējādi ir iecerēts sekmēt iespējamo kaitējumu cietušās personas tiesiskās intereses. Tomēr bez ievēribas nevar atstāt to, ka Priekšlikuma noteikumu pašreizējā redakcija neparedz nedz soda sankcijas, nedz arī cita veida mehānismus, kuru lietošanas rezultātā varētu tikt ierobežota tādas “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītas sistēmas turpmāka ekspluatēšana, kurai, pretēji Priekšlikuma noteikumiem, nav spēkā esošas civiltiesiskās apdrošināšanas polises. Autora ieskatā, minēto soda sankciju vai cita veida ekspluatēšanas ierobežojumu neesamība vērtējama kā zināma nepilnība, kuru būtu lietderīgi novērst. Turklāt minēto ierobežojumu neesamības gadījumā nevarēs izslēgt tādu situāciju rašanos, kurās cietušajai personai, pretēji Priekšlikuma sadaļas “apdrošināšana un MI [mākslīgā intelekta – autora piebilde] sistēmas” 24. apsvērumā noteiktajam, tiek radīts papildu apgrūtinājums saņemt kompensāciju par minētajai personai nodarīto kaitējumu. Lai arī pirmšķietami varētu pieņemt, ka šādas situācijas būtu risināmas ar jau Priekšlikumā pieminētajiem kompensācijas fondiem, jāņem vērā, ka, saskaņā ar Priekšlikuma 22. apsvērumu, minēto fondu izveides pamats ir saistāms ar “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītas sistēmas darbības rezultātā nodarītu kolektīvu kaitējumu, turklāt apmērā, kas ievērojami pārsniegtu Priekšlikumā noteiktos kaitējuma apmērus, vai arī ar situāciju, kad kaitējumu nodarījusi tāda mākslīgā intelekta vadīta sistēma, kas vēl nav bijusi klasificēta kā “augsta” riska un tādējādi bijusi bez spēkā esošas obligātās civiltiesiskās apdrošināšanas polises.

Tāpat jāņem vērā, ka saskaņā ar Priekšlikuma 6. panta 1. punktu “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatoram cita starpā tiks izvirzīts papildu pienākums attiecībā uz uzturlīdzekļu izmaksu personai, kuru kaitējumu cietušajai (mirušajai) personai ir bijis juridisks pienākums uzturēt. Tomēr jābilst, ka pašreizējā Priekšlikuma redakcija neparedz pietiekami skaidru metodiku minēto uzturlīdzekļu apmēra noteikšanai, kā tik vien satur norādi, ka “[...] atbildīgais operators

atļdzina maksājumus šai trešajai pusei, izmaksājot uzturlīdzekļus tādā apmērā, kādā skartajai personai būtu bijis pienākums maksāt, par laikposmu, kas atbilst šāda vecuma un vispārējā apraksta personas paredzamajam mūža ilgumam”. Pavisam iespējams, ka izmaksājamo uzturlīdzekļu apmērs varētu tikt noteikts atbilstoši kaitējumu cietušās (mirušās) personas labklājības stāvoklim un nevis kaitējumu cietušās (mirušās) personas mītnes valsts normatīvajos aktos noteiktajām minimālajām uzturlīdzekļu apmēra proporcijām.

Vienlaikus, kā to paredz Priekšlikuma 7. panta 1. punkts, tad “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītas sistēmas rezultātā nodarīts kaitējums, kas ir rezultējis ar personas nāvi, kaitējumu tās veselībai vai fiziskajai neaizskaramībai, ir pakļauts trīsdesmit gadu noilguma periodam. Lai arī minētais noilguma periods nenoliedzami kalpo kaitējumu cietušās personas tiesisko interešu nodrošināšanai, atsevišķi izvērtējams, vai šāda paildzināta noilguma perioda esamība ilgtermiņā neradīs negatīvu ietekmi uz tiesisko noteiktību. Savukārt citos gadījumos, kad kaitējumu nav radījusi “augsta” riska mākslīgā intelekta vadīta sistēma, atbilstoši Priekšlikuma 9. pantam kaitējuma apmērus un piemērojamus noilguma termiņus regulēs tās Eiropas Savienības dalībvalsts normatīvais regulējums, kurā persona cietusi kaitējumu.

Rezumējot minēto, var atzīt, ka pašreizējā Priekšlikuma redakcija kopumā ir vērtējama kā visnotaļ novatoriska, turklāt ar tās starpniecību “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītu sistēmu operatoriem tiek izvirzītas īpašas prasības ne tikai attiecībā uz obligāto civiltiesisko apdrošināšanu un iespējamu pienākumu veikt uzturlīdzekļu izmaksu, bet arī uz minēto sistēmu operatoru pakļaušanu ievērojamam noilguma periodam gadījumā, ja minētās sistēmas darbība ir rezultējies ar kaitējumu citai personai. Vienlaikus, lai arī saskaņā ar Priekšlikuma noteikumiem pret “zema” riska mākslīgā intelekta vadītu sistēmu operatoriem darbosies vairojamības prezumpcija, autora ieskatā, tas jebkādā veidā nemaina situāciju ar jau raksta sākuma daļā paustajiem apsvērumiem par vairojamības modeli īstenojamo saprātīgas personas standarta izvērtējumu, nemaz nerunājot par tā iespējamu attiecināšanu uz personu, kuras pārraudzībā (tiešā vai netiešā kontrolē) ir sistēma, kas jau pēc noklusējuma ir radīta, lai funkcionētu autonomi.

Kopsavilkums

1. Priekšlikums un ar to piedāvātais regulējums civiltiesiskās atbildības piemērošanas metodikai mākslīgā intelekta vadītu sistēmu nodarīta kaitējuma gadījumā kopumā ir vērtējams kā pozitīvs risinājums līdzšinēji pastāvošajai nenoteiktībai attiecībā uz īpaša regulējuma neesamību, tomēr bez ievērošanas nevar atstāt to, ka pašreizējā Priekšlikuma redakcija nesatur pietiekami skaidras vadlīnijas “zema” riska mākslīgā intelekta vadītas sistēmas operatora “rūpības standarta” tvēruma noteikšanai. Minētais savukārt varētu negatīvi ietekmēt civiltiesiskās atbildības piemērošanas iespējamību vairojamības modeli.
2. Lai arī Priekšlikuma noteikumi “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītām sistēmām izvirza prasību pēc obligātas civiltiesiskās apdrošināšanas polises, Priekšlikuma noteikumi neparedz īpašus piespiedu mehānismus, kādā varētu tikt ierobežota vai izslēgta “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītu sistēmu

ekspluatēšana gadījumā, ja minēto prasību šādu sistēmu operators neievēro. Lai arī varētu uzskatīt, ka iespējamo negatīvo seku gadījumā iespējamus prasījumus par nodarītā kaitējuma kompensāciju varētu adresēt kompensācijas fondiem (ja tādi tiktu izveidoti atbilstoši Priekšlikumā noteiktajam), tas izrietētu ārpus minēto kompensācijas fondu izveides mērķa.

3. Lai priekšlaicīgi novērstu iespējamu kazuistiku saistībā ar mākslīgā intelekta vadītu sistēmu klasifikāciju Priekšlikumā minētajās riska kategorijās, Priekšlikumā minētā “augsta” riska kategorija būtu konkretizējama turpmāka regulējuma izstrādē, jo hipotētiski liela daļa mākslīgā intelekta vadītu sistēmu var radīt kaitējumu “vienai vai vairākām personām” veidā, kas turklāt “ir nejaušs un pārsniedz to, ko varētu pamatoti sagaidīt”. Autora ieskatā, būtu visnotaļ lietderīgi noteikt, ka “augsta” riska kritērijs ir konstatējams ikvienā dzīves situācijā, ja mākslīgā intelekta vadīta sistēma tiek ekspluatēta stratēģiski svarīgās, piemēram, medicīnas, transporta, enerģētikas u. c., nozarēs.
4. Atsevišķi izvērtējams un precizējams Priekšlikumā noteiktais “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītu sistēmu operatoru pienākums nodrošināt uzturlīdzekļu izmaksu kaitējumu cietušās personas dzimušajai vai ieņemtajai atvasei, jo Priekšlikuma noteikumi neparedz īpašas atrunas nedz izmaksājamo uzturlīdzekļu atskaites punktu, nedz arī metodiku to apmēra noteikšanai. Pavisam iespējams, ka izmaksājamo uzturlīdzekļu apmērs varētu tikt noteikts atbilstoši kaitējumu cietušās (mirušās) personas labklājības stāvoklim, nevis kaitējumu cietušās (mirušās) personas mītnes valsts normatīvajos aktos noteiktajām minimālajām uzturlīdzekļu apmēra proporcijām.
5. Atsevišķi izvērtējams un precizējams, vai “augsta” riska mākslīgā intelekta vadītu sistēmu nodarīts kaitējums dzīvībai, veselībai vai fiziskajai neaizskaramībai tik tiešām ir pakļaujams trīsdesmit gadu noilguma periodam, jo šāda papildzināta noilguma perioda esamība būtībā varētu nonākt pretrunā ar pastāvošo izpratni par tiesisko noteiktību un par vispārpieņemtām padarīt tiesvedības par nodarītā kaitējuma kompensāciju arī par vairāk kā divdesmit gadu senā pagātnē nodarītu kaitējumu.